

Prof. Dr. İlhan Helvacı

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Borçlar Hukuku - Genel Hükümler - 12. Hafta - 2. Ders - 15.02.2024

I-) Üçüncü Şahsın İfası ve Alacaklıya Halef Olması

Borçlar Kanunu madde 83'ü ele aldık. Üçüncü şahıs tarafından ifanın mümkün olduğuna dair temel prensibi ortaya koyduk. Şimdi yavaş yavaş üçüncü şahsın ifasının ne gibi hukuki sonuçlar doğurabileceğine bakacağız. Bir de üçüncü şahısla borçlu arasındaki ilişkiye de göz atmak lazım. O konuda da sizlere bilgi vermeye çalışacağım. Şimdi şöyle basitten zora ilerleyelim.

Önce üçüncü şahısla borçlu arasındaki ilişkiye bakalım. Sonra üçüncü şahsın alacaklıya halef olacağını konuşacağız.

II-) Borcu ifa eden üçüncü kişi ile borçlu arasındaki ilişki

B ile A arasındaki borç ilişkisinde B, A'ya 1.000 lira borç ödemekle yükümlü. Bu borç B tarafından ifa edilirse ne olur? Borç sona erer.

Peki, bu borç Ü tarafından ödenebilir mi? Bizzat borçlu tarafından ifada alacaklının menfaati var mı? Ha Bay B'nin ödediği 1.000 liranın alım gücü, ha Bay Ü'nün ödediği 1.000 liranın alım gücü. Arasında hiçbir fark yok. Dolayısıyla borç üçüncü şahıs tarafından da ifa edilebilir. Peki, borç üçüncü şahıs tarafından ifa edilirse ne olur? Borç sona erer. Değil mi? Kural budur. İstisnası var mı yok mu az sonra bakacağız.

Şimdi bizim bu noktada bir başka hususa zaman ayırmamız gerekiyor. Bir üçüncü şahıs acaba niye borçlunun borcunu ödesin? Bir borçlunun borcunu bir üçüncü şahıs ne sebeple öder ki? Baktığımız zaman borçlu, alacaklı ve üçüncü şahıs konuşuyoruz. Yani kimlerin arasındaki ilişkiyi konuşuyoruz? B ile üçüncü şahıs Ü arasındaki ilişkiyi konuşuyoruz. Bir diğer söyleyişle Ü'nün B'nin borcunu ödemesinin hangi hukuki sebebe dayalı olabileceğini konuşuyoruz.

A-) B ile Ü arasında sözleşme ilişkisi olabilir

B ile Ü arasında bir sözleşme olabilir ve örneğin Ü, B'yi borçtan kurtaracağını taahhüt etmiş olabilir. “Ben senin borcunu üstleneceğim.” veya “Ben senin borcunu ödeyeceğim.” demiş olabilir, değil mi? “Ben senin borcunu ödeyerek seni borcundan kurtaracağım.” demişse ve arkasından da gidip bu 1.000 liralık borcu Bay A'ya ödemişse borç sona erer.

Ü ile B arasındaki hukuki ilişkiyi irdelemeye çalışıyoruz. Bunların arasında ne olabilir? Bir borçtan kurtarma sözleşmesi olabilir. Bunu da biz “Borcun Üstlenilmesi” başlığı altında sizlerle beraber ele alacağız ama şimdiden bilmekte fayda var. Gerçekten de şöyle söylüyor kanun koyucu TBK 195. maddede:

“Borçlu ile iç üstlenme sözleşmesi yapan kişi, borcu bizzat ifa ederek veya alacaklının rızasıyla borcu üstlenerek, borçluyu borcundan kurtarma yükümlülüğü altına girmiş olur. ...”

Şuraya odaklanın lütfen. B ve Ü’den söz ediyoruz. Tekrar okuyorum, kenar başlık “A. İç üstlenme sözleşmesi”. Borcun iç üstlenilmesi.

“Borçlu ile iç üstlenme sözleşmesi yapan kişi...” Yani buradaki Bay Ü “... borcu bizzat ifa ederek ... borçluyu borcundan kurtarma yükümlülüğü altına girmiş olur.”

Ayıklayarak okudum. Ü ayrıca ne yapabilir? Gidip A’nın kapısını çalabilir, “Ben borcu bizzat üstlenmek istiyorum.” diyebilir. A da bu öneriyi kabul edebilir. Onun da adı zaten borcun dış üstlenilmesidir. Bay Ü Bay B’ye karşı borçtan kurtarma taahhüdü altına giren kişi, bunların arasındaki sözleşme borcun iç üstlenilmesi sözleşmesi. Ü gidip borcu ödeyebilir, zaten üçüncü şahsın ifası ile borç sona erer kural olarak ya da Ü gidip kimi ikna edebilir? “Ey alacaklı, ben Bay B’nin borcunu üstlenmek istiyorum.” diyebilir. Eğer böyle yaparsa borç sona ermez, borç devam eder. Sadece ve sadece borçlu değişir. Onun da adı borcun dış üstlenilmesi sözleşmesidir, Ü ile alacaklı A arasında yapılan borcun dış üstlenilmesi sözleşmesidir. Bu borcun nakli, borcun üstlenilmesi kavramlarını biz size zaten anlatacağız.

Peki, bu kişilerin arasında yani Ü ile B arasında başka bir ilişki olabilir mi? Olabilir. Üçüncü şahsın Ü’nün borçlu B’nin borcunun ifasının sebebi; B ile Ü arasında bir hizmet sözleşmesi olabilir, B ile Ü arasında bir vekâlet sözleşmesi olabilir, iş görme borcu doğuran bir vekâlet sözleşmesi olabilir, çeşitli sözleşmeler olabilir.

B-) Üçüncü kişi ile borçlu arasında herhangi bir sözleşme olmaması

1-) Üçüncü kişinin bağışlama maksadı ile hareket etmesi

Peki, Ü ile B arasında hiçbir sözleşme ilişkisi olmayabilir mi? Hiçbir sözleşme ilişkisi olmadan Ü, örneğin B’ye bağışlama maksadıyla, bağışlamada bulunmak maksadıyla, onun pasifini azaltmak maksadıyla, onu borcundan kurtarmak maksadıyla acaba A’ya ödeme yaparsa acaba bu ifa da yine borcu sona erdirir mi?

İçinizden şu sesin, şu itirazın yavaş yavaş yükselmesi gerekmez mi: “Hocam bağışlama bir sözleşme değil miydi? Tek tarafa borç yükleyen bir sözleşmeydi ama yine de bir sözleşmeydi. O halde bir kimseye rızası hilafına bağışlamada bulunamazsınız hocam, onun da kabul etmesi gerekmez mi hocam?” gibi itirazlar yükselmiyor mu zihinlerden? Yükselmesi lazım, değil mi?

Evet, bağışlama sözleşmesinin geçerli olması için gerçekten de B’nin de kabulü gerekir ama bu ifanın geçerli olması için B’nin kabulü gerekmez. B, Ü’nün ifasına karşı çıkıyor olsa dahi üçüncü şahıs Ü ne yapabilir? Borcu ifa edebilir.

“Peki, hocam, borç ifa edildi, borç sona erdi.” Doğrudur, borç sona erdi. Zaten bir miktar para borcunu konuşuyoruz 1.000 lirayı. Peki, bağışlama gerçekleşti mi? Bağışlama gerçekleşmedi. Hâlâ, Bay B’nin hangi iddiası söz konusu olabilir? Bu durumda üçüncü kişinin

ifası borçlu B'nin malvarlığında bir sebepsiz zenginleşme kalemi meydana getirir. Dolayısıyla B "Ben sebepsiz zenginleştim, bu sebepsiz zenginleşmeyi istemiyorum." diyebilir.

Gerçekten de B söz konusu 1.000 lirayı gelecekte Ü'ye ödeyebilir ve bu bağışlamanın gerçekleşmesini engelleyebilir.

2-) Üçüncü kişinin bağışlama maksadı ile hareket etmemesi

Peki, taraflar arasında bir böyle borç üstlenme sözleşmesi yok, vekâlet sözleşmesi yok, hizmet sözleşmesi yok, Bay Ü'nün de böyle borcu ifa maksadıyla hareket etmesi şart, bunu ifa maksadıyla hareket etmiş ama bir bağışlama yapma niyeti de yok. O zaman ne oluyor? Bay B'nin Bay A'ya olan 1.000 liralık borcunu olması gereken şekilde A'ya ödeyen Ü, yarın öbür gün hangi kurallar çerçevesinde acaba Bay B'ye rücu edebilir? Ne dersiniz?

Vardı ya klasik örneğimiz. Komşunuz tatile gitti, su faturası geldi, elektrik faturası geldi, doğal gaz faturası geldi; siz de kendi doğal gaz faturanızı, elektrik faturanızı, su faturanızı öderken onunkini de ödediniz. Neydi bu? Caiz olan vekâletsiz iş görme hükümleriydi, değil mi? Dolayısıyla eğer B'nin borcunu üçüncü şahıs olması gereken şekilde B'nin menfaatine hizmet edecek şekilde ifa etmişse yarın öbür gün ona hangi hükümler çerçevesinde müracaat edebilir? Vekâletsiz iş görme, caiz olan vekâletsiz iş görme hükümleri çerçevesinde müracaat edebilir. Yani gördüğümüz gibi B ile Ü arasındaki ilişki bu şekilde karşımıza çıkabilir.

Hatta şartları gerçekleştiyse sebepsiz zenginleşme hükümleri de söz konusu olabilir, şartları gerçekleştiyse vekâletsiz iş görmenin, caiz olmayan vekâletsiz iş görme tipine ilişkin hükümleri de ne yapabilir? Devreye girebilir diyebiliriz ama şu an itibarıyla tekrar o tartışmalara girmek istemiyorum. Sadece ve sadece bu kadarla yetinmek istiyorum.

Dediğim gibi komşunuzun elektrik faturasını ödediniz, olması gereken şekilde ödediniz, borcundan kurtardınız, bağışlama yapma maksadınız yok, onunla aranızda bir sözleşme yok, arkasından ona müracaatınız ne şekilde ortaya çıkacak? Ona müracaatınız caiz olan vekâletsiz iş görme hükümleri çerçevesinde ele alınacak diyebiliriz.

III-) Halefiyet Kavramı ve Halefiyet Halleri

A-) Halefiyet Kavramı

Bugün önemli olan konumuz şu: Bazen borçlu ile alacaklı arasındaki borç ilişkisinde üçüncü şahıs borcu ifa eder, alacaklı tatmin edilmiş olur ama borç sona ermez.

Deminden beri biz ne dedik? Borç üçüncü şahıs tarafından ifa edilebilir bir borçsa, borç bu şekilde ifa edildiyse borç sona erer dedik. Şimdi bu temel kuralın istisnalarını öğreniyoruz. Bu temel kuralın istisnaları halefiyet kavramı.

Halefiyet kavramında biz neyi görüyoruz? Bir alacağın kendiliğinden, kanun icabı kendiliğinden, başka bir şahsa (borcu ödeyen üçüncü kişiye) geçtiğini görüyoruz.

Hatırlayın ilk dersin başlarını. Alacağın temlik bir sözleşme idi değil mi? Alacağı devredenle devralan arasında bir sözleşme idi, adi yazılı şekilde yapılması gereken bir sözleşme

idi. Alacak, iradi olarak yeni alacaklıya geçiyordu. Burada yani halefiyet hallerinde alacak ne oluyor? İradi olarak değil; kanuni olarak, yasal olarak, kendiliğinden bir başka şahsa geçiyor. Kime geçiyor? Borcu ödeyen Ü isimli şahsa geçiyor.

Bizim Borçlar Kanunumuzun hemen ilgili hükmünü okursak çok daha rahat hareket edeceğiz. Hangi hükümdeyiz? 83. maddenin altına ben öğrenci olsam neyi de yazarım? Madde 127'yi yazarım. Kenar başlık: “A. Alacaklıya halef olma.” Zaten üçüncü ayırımdayız. Borç ilişkilerinin üçüncü kişilere etkisi başlığını taşıyor. Madde 127:

“Alacaklıya ifada bulunan üçüncü kişi, aşağıdaki hâllerde ifası ölçüsünde alacaklının haklarına halef olur:”

Yine ben öğrenci olsam neyin altını çizerim? “ifası ölçüsünde” ifadesinin altını çizerim. Evet, Bay B'nin Bay A'ya olan 1.000 liralık borcunu ödeyen kişi, yani 1.000 liralık borcunu ödeyen Ü isimli şahıs, neye sahip olacak? Halefiyetin şartları gerçekleştiyse 1.000 liralık alacağına sahip olacak. O 1.000 liralık alacak hakkı, A'ya ait olmaktan çıkacak ve kime ait hâle gelmeye başlayacak? Bay Ü'ye ait hâle gelmeye başlayacak. Ü de bu halefiyet sayesinde ne yapacak? Bay B'ye rücu edecek. Rücu ilişkisi. Dönüp başvurma ilişkisi.

Peki, bu 1.000 liralık alacağın tamamını değil de 600 liralık kısmını ödedi. O zaman ne yapacak? Ödediği oranda alacaklının haklarına sahip olacak. Yani söz konusu alacağın 600 liralık kısmı Bay Ü'ye ait hâle gelecek, 400 liralık kısmı da kimde kalmaya devam edecek? Bay A'da kalmaya devam edecek. Tekrar odaklanalım maddeyi okuyarak, şemaya da gereken özeni göstererek.

“Alacaklıya ifada bulunan üçüncü kişi, aşağıdaki hâllerde ifası ölçüsünde alacaklının haklarına halef olur:”

B'nin A'ya 1.000 liralık borcu vardı, Bay Ü 1.000 lirayı ödedi. 1.000 liralık alacak hakkı Bay Ü'ye geçti, borç sona ermedi. Hangi hâllerde? Halefiyet hâllerinde. Peki, Bay B'nin A'ya 1.000 liralık borcu vardı, Bay üçüncü şahıs 600 lira ödedi, yaptığı ödeme oranında alacaklının haklarına halef oldu, alacağın 600 liralık kısmı Bay Ü'ye geçti, 400 liralık kısmı kimde kaldı? Bay A'da kaldı.

B-) Halefiyet Halleri

1-) TBK m. 127/f. 1, bent 1'deki halefiyet hali

Peki, acaba bu halefiyet hâlleri ne zaman söz konusu oluyor? Bizim Borçlar Kanunumuz bunu 127. maddesinde sınırlı sayıda saymış; ama kanundaki başka halefiyet hâlleri saklıdır demiş ve hükmün birinci bendi aynen şöyle kaleme alınmış (127. madde, fıkra 1, bent 1):

“Başkasının borcu için rehnedilen bir şeyi rehinden kurtardığı ve bu şey üzerinde mülkiyet veya başka bir aynı hakkı bulunduğu takdirde.”

Örnek şöyle:

B-----A

1. - K kefil olmuş
2. - R rehin vermiş
3. - İ ipotek tesis etmiş

Beraberce bakalım bent 1'e. "Başkasının borcu için..." Bay B'nin borcu için.

"Başkasının borcu için rehnedilen bir şeyi rehinden kurtardığı ve bu şey üzerinde mülkiyet veya başka bir aynı hakkı bulunduğu takdirde."

Yani ne diyor kanun koyucu? Bir kişi diyor, bir başkasının borcu için rehin verebilir mi? Siz söyleyin. Rehın verebilir, değil mi? Yarın öbür gün hangi tehlikeyle karşı karşıya? Borçlu B borcu ödemezse üçüncü şahsın taşınır veya taşınmaz nesnesi ne olacak? Cebri icrayla açık artırma suretiyle paraya çevrilecek ve o malı yitirecek. O malı rehinden kurtarmak maksadıyla hangi imkânı sağlıyor kanun koyucu? Diyor ki, bu şahıs eğer rehin konusu nesnenin malikiyese veya rehin konusu nesne üzerinde sınırlı aynı hakka sahipse o zaman, bu malı rehinden kurtarmak maksadıyla borcu ödeyebilir ve kimin haklarına halef olur? Alacaklının haklarına halef olur.

Örneğe tekrar bakalım. R, borçlu B'nin alacaklı A'ya olan borcu için rehin vermişti. Yarın öbür gün borçlu B borcu ödemezse ne olacak? Rehın konusu nesne cebri icra yoluyla açık artırma suretiyle paraya çevrilecek ve rehın veren R, rehın konusu nesne üzerindeki mülkiyet hakkını yitirecek. Buna engel olmak için kanun koyucu kendisine hangi imkânı sağlamış? Demiş ki sen borcu ödeyebilirsin, borcu ödersen, onu hatırlayalım, kural olarak borç sona erer, değil mi? Ama kanun koyucu diyor ki borcu ödeyebilirsin. Borcu ödedikten sonra alacaklı tatmin edilmiş olur ama borç sona ermez. Bu alacak kanun gereği kime geçer? Sana geçer. Sen alacaklının haklarına halef olursun ve bu çerçevede alacaklının haklarına halef olarak ne yapabilirsin? Gidip tekrar B'ye rücu edebilirsin. Dönüp başvurabilirsin.

Peki, kanun koyucu bunları ne için yapıyor? Vekâletsiz iş görme hükümlerine dayanarak da rücu edebiliyordu ama kanun koyucu burada ne yapmaya çalışıyor? Bu alacak kendiliğinden kime intikal edecek? Borcu ödeyen, rehın veren R'ye intikal edecek. Rehın veren R, örneğin bu alacak için kendisinden önce tesis edilmiş olan kefaletten yararlanabilecek mi? Alacaklar iradi olarak devredildiğinde yeni alacaklı alacağa bağlı teminatlardan yararlanabiliyor muydu? Hatırlayın lütfen. Elbette, alacak kanun yoluyla devredildiğinde yeni alacaklı yine bu bağlı teminatlardan yararlanabilecek mi? Yararlanabilecek, değil mi?

Bakarsanız gerçekten de rehın veren zaten bu örnekte kimi dikkate aldı? Kendisinden önce kim var? Kefalet var. Bu zaten teminatlı bir alacak diye düşündü. Evet, benim de malım paraya çevrilebilir. Evet, kefile de müracaat edilebilir dedi. Takip ediyorsunuz değil mi? Önce kefalet sonra rehın sözleşmesi yapılmış. Burada rehın veren borcu öderse, alacaklının haklarına halef olur ve arkasından kime rücu eder? Borçlu B'ye rücu eder. Borçlu B'ye rücu ederken de

kime müracaat edebilir? Kendisinden önce teminat tesis etmiş olan kefile müracaat edebilir. Kefaletten de yararlanabilir.

Demek ki kanun koyucunun çabası ne? Kanun koyucu halefiyet kuralını sevk ederek borçların üçüncü şahıslar tarafından ödenmesini cazip kılmak istiyor. Eğer sadece ve sadece vekâletsiz iş görmeyle yetinecek olsak, örneğin caiz olan vekâletsiz iş görmeyle yetinecek olsak Ü, B'ye müracaat ederken elinde başka hiçbir şey yok. Vekâletsiz iş görme hükümleri var o kadar, başka hiçbir şey yok. Hâlbuki halefiyette rehin veren R ne yapıyor? Kendisinden önce verilen teminatlardan yararlanabiliyor.

a-) TBK m. 596'ya Değiniilmesi

Peki. Şimdi bu çerçevede, hemen ikinci bendi de okuyacağız ama ikinci bendi okumadan belki bir hükme daha değinmekte fayda olabilir. TBK m. 596, kefaletle ilişkin bir hüküm. Gelecek sene kefalet sözleşmesi anlatılırken mutlaka hocalar değinecekler. 596, fıkra 4, diyor ki kanun koyucu:

“Bir alacağın güvencesini oluşturan rehin paraya çevrildiği veya borç rehin veren malik tarafından ödendiği takdirde malik, kefile karşı rücu hakkını, ancak kefil ile kendisi arasında böyle bir anlaşma varsa ya da rehin sonradan bir üçüncü kişi tarafından verilmişse kullanabilir.”

Tahtadaki örnekteki sıraya dikkat edin. Önce kefil K, sonra rehin veren R. Önce kefalet kuruldu, sonra R teminat verdi. R taşınmaz veya taşınır nesnesini paraya çevrilmekten kurtarmak maksadıyla borcu ödedi, borç sona ermedi. Alacaklı tatmin edildi, alacak hakkı kendiliğinden kime geçti? R'ye geçti yani alacak hakkına halef oldu. A'ya halef oldu yani kime müracaat edebilir? Borçlu B'ye rücu edebilir. Peki, aynı zamanda kefaletten yararlanabilir mi? Evet, kendisinden önce kurulan kefaletten yararlanabilir. Kanun koyucu ne yapmaya çalışıyor? Rehlin veren üçüncü şahsın ifadan sonra borçluya rücu etmesini teminatlı hâle getirmeye çalışıyor, üçüncü şahsın ifasını onun için daha cazip kılmaya çalışıyor diyebiliriz.

b-) Tekrar TBK m. 127'ye Dönülmesi

TBK m. 127'nin içerisine biraz daha girelim. Diyor ki kanun koyucu:

“... Başkasının borcu için rehnedilen bir şeyi rehinden kurtardığı ve bu şey üzerinde mülkiyet veya başka bir aynı hakkı bulunduğu takdirde...”

Yani rehin konusu nesne üzerinde intifa hakkı sahibi olan kişi de borcu ödeyerek alacaklının haklarına halef olabilir, değil mi? Bir taşınmazdan söz ediyoruzdur, o taşınmaz üzerinde çeşitli irtifak hakları sahibi olabilir, değil mi? Örneğin geçit irtifakı, kaynak irtifakı veya üst hakkı gibi. Bu gibi sınırlı aynı hak sahipleri de borçlunun borcunu ödeyerek rehin konusu nesneyi rehinden kurtarabilirler ve alacaklının haklarına onlar da halef olur.

c-) TMK m. 884'e Değinilmesi

TBK m. 127'de Şu an itibarıyla ayrıca sizin odaklanmanızı beklediğim bir husus var. Maddede taşınır rehni veya taşınmaz rehni diyor mu? Öyle bir açıklık var mı? Yani bu hükmün sadece taşınır rehninde uygulanabilir olması mümkün mü? Hiç öyle bir açıklık yok.

Madde taşınır rehninde de uygulanabilir, taşınmaz rehninde de uygulanabilir. Hiçbir sınırlama yok. *“Ama hocam Medeni Kanun madde 884 varmış, bazı yazarlar Medeni Kanun madde 884'ten yola çıkarak bu hükmün sadece ve sadece taşınır rehnine ilişkin olduğunu söylüyorlarmış.”* Beraberce bakalım, Medeni Kanun madde 884'e. Medeni Kanun madde 884, bize Şunu söylüyor. Kenar başlık *“2. Borçtan sorumlu olmayan malikin hakkı”*.

Bu hüküm taşınmaz rehninin bir türü olan ipoteğe ilişkin bir hüküm. Taşınmaz rehni, eşya hukuku derslerinde göreceğiz, üç tane. İpotek, ipotekli borç senedi ve irat senedi olarak düzenlenmiştir. Ama uygulamada ipotekli borç senedini görmeden emekli olursunuz, irat senedini görmeden emekli olursunuz ama ipoteği görmeden emekli olmanız mümkün değildir. Hayatınızın bir kısmında mutlaka ve mutlaka ipotekle haşır neşir olursunuz.

Bakın, tahtada bir ipotek veren için de bir örnek kurmuşuz. 884. madde, ipoteğe ilişkin madde ve ne diyor kanun koyucu?

“Borçtan şahsen sorumlu olmayan rehinli taşınmaz maliki, borçluya ait koşullar içinde borcu ödeyerek taşınmazın üzerindeki ipoteğin kaldırılmasını isteyebilir.

Alacak, borcu ödeyen malike geçer.”

Yani halefiyetin bir başka hâli. Fakat kanun koyucu bunu ne için düzenlemiş? Taşınmaz rehninin bir türü olan bir ipotek için düzenlemiş ve bu yetkiyi sadece ve sadece kime vermiş? Taşınmaz üzerinde mülkiyet hakkı sahibi olana vermiş. Taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak sahibi olana vermemiş. Dönün Borçlar Kanunu m. 127'ye. Borçlar Kanunu m. 127'de bu imkân kimlere verilmiş? Mülkiyet hakkı sahibi olan kişiye ve sınırlı ayni hak sahibi olan kişiye verilmiş. 884. madde sadece ve sadece ipoteğe ilişkin bir madde ve sadece ve sadece borçtan şahsen sorumlu olmayan malike borcu ödeyerek alacaklıya halef olma imkânı tanıyan bir madde. Ama Borçlar Kanunu 127. madde genel hüküm. Ve bu genel hüküm hem taşınır rehninde hem taşınmaz rehninde uygulama alanı bulabilir; ayrıca gerek taşınmaz malikinin gerekse sınırlı ayni hak sahiplerinin borcu ödemeleri ihtimalinde uygulama alanı bulabilir.

d-) Rehin veren üçüncü kişi ya da rehin konusu malı sonradan iktisap eden üçüncü kişi de borcu ödeyerek alacaklıya halef olabilir

Şunu hatırlatarak ilerleyelim. Borçlu B, alacaklı A'ya bir taşınmazı üzerinde ipotek tesis etti. Bir süre sonra taşınmazı üçüncü şahsa satabilir mi desem bana ne dersiniz? Elbette, satabilir. Peki, Ü bu sefer neye katlanmak zorundadır? Taşınmaz üzerindeki ipoteğe katlanmak zorundadır. Peki, Ü daha başlangıçta rehin veren sıfatına sahip değildi ama söz konusu ipoteğin varlığına katlanmak zorunda. O da acaba borcu ödeyerek ve alacaklının haklarına halef olarak

arkasından borçlu B'ye rücu edebilir mi desem bana ne dersiniz? Elbette yani bu rehin veren üçüncü şahsın mutlaka ve mutlaka başlangıçta rehin veren kişi olması gerekmiyor. Başlangıçta rehin veren üçüncü kişi borcu ödeyerek alacaklının haklarına halef olabiliyor veya rehin konusu nesneye daha sonradan malik olan kişi veya ipotek konusu taşınmaza daha sonradan malik olan üçüncü kişi de aynı şekilde borcu ödeyerek alacaklının haklarına halef olabiliyor.

Böylelikle borçtan şahsen sorumlu olmayan ama rehin konusu nesneyle sınırlı olarak sorumlu olan şahıs da ne yapabilir? Borcu ödeyebilir ve arkasından da alacaklının haklarına halef olabilir.

2-) TBK m. 127 /f. 1, bent 2'deki halefiyet hali

Peki, bunu dediğim gibi eşya hukuku derslerinde sizlere daha sonra anlatacağız. Şimdi gelelim 127. maddenin ikinci bendindeki kurala:

“Alacaklıya ifada bulunan üçüncü kişi, aşağıdaki hâllerde ifası ölçüsünde alacaklının haklarına halef olur:

1. *Başkasının borcu için rehnedilen bir şeyi rehinden kurtardığı ve bu şey üzerinde mülkiyet veya başka bir aynı hakkı bulunduğu takdirde.*

2. *Alacaklıya ifada bulunan üçüncü kişinin ona halef olacağı, borçlu tarafından ifadan önce alacaklıya bildirildiği takdirde. ...”*

Demek ki ne oluyor? Kanun koyucu bir imkân daha sağlıyor. Diyor ki eğer diyor Ü deyim yerindeyse elini kolunu sallayarak gidip borcu öderse alacaklının haklarına halef olamaz. Ama ifadan önce borçlu alacaklıya bildirimde bulunursa, *“Ey alacaklı, borç üçüncü şahıs tarafından ifa edilecek ve o senin haklarına halef olacak.”* dediyse o zaman ne yapıyor? Gerçekten de üçüncü şahıs, alacaklının haklarına sahip oluyor. Alacaklının haklarına sahip olarak, alacaklının haklarına halef olarak kime rücu ediyor? Borçlu B'ye rücu ediyor. Tabii, yaptığı ödeme böyle kısmi bir ödemeyse yine aynı şekilde yaptığı ödeme oranında, yaptığı ifa oranında alacaklının haklarına halef oluyor.

Deminki örneğe geri gelin, borçlu bildirimde bulunmuş. demiş ki *“Ey A, borcun bir kısmı üçüncü şahıs tarafından ifa edilecektir ve o senin haklarına halef olacaktır.”* demiş. Bu bildiriminden sonra üçüncü şahıs 1.000 liranın tamamını değil de 600 lirayı ödemiş. Yaptığı ödeme oranında alacaklının haklarına sahip olacak. 600 liralık ödeme oranında alacaklının haklarına sahip olacak. Hâlâ 400 liralık alacak kısmı Bay A'da kalacak, 600 liralık alacak kısmı Bay Ü'ye ait olacak diyebiliriz.

Peki. Şimdi, bu noktada da bir şeyi daha söyleyelim. Burada da diyelim ki bir rehin veren varmış. R bir rehin vermiş. Üçüncü şahıs Ü, 1.000 liralık borcu öderse R'ye müracaat edebilecek mi desem bana ne dersiniz? Alacak kanun gereğince kime geçti? Borcu ödeyen Ü'ye geçti. Alacaklının teminatı da kanun gereğince kime geçti? Borcu ödeyen Ü'ye geçti, değil mi? Yasal olarak durum böyle. Yani Ü, söz konusu rücu ilişkisi çerçevesinde B borcunu ödemezse rehnin paraya çevrilmesini talep edebilecek mi Bay R'den? Evet.

Halefiyet kendisine halef olunan alacaklının haklarına zarar veremez

Fakat örneği biraz daha zorlaştırın. Ü kısmi ödeme yapsın, 1.000 lira değil de 600 lira ödeme yapsın. 400 liralık alacak hâlâ kimin alacağı? A'nın alacağı. 600 liralık alacak, kimin alacağı? Ü'nün alacağı. İkisi de rehinden yararlanabilecek mi? Yararlanabilecek. Peki, rehin paraya çevrildi. 700 liraya paraya çevrildi. Acaba kim önce tatmin edilmeli sizce? Alacaklı A mı, Ü mü? Yoksa orantı mı kuracağız? Ne dersiniz?

Orantı kuralım diyenler? Yok, hocam, ta Roma hukukundan gelen bir ilke var. Bu ilke "*halefiyet kendisine halef olunan alacaklıya zarar veremez*" ilkesidir, bu ilke çerçevesinde önce Bay A'yı tatmin edeceğiz ve bundan sonra arta kalan bir para olursa o zaman Bay Ü'yü tatmin edeceğiz diyenler.

Evet, gerçekten de Roma hukukundan gelen bir kuralımız var. Bize Roma hukukundan gelen bu kural, halefiyet alacaklıya zarar veremez kuralıdır. Halefiyet, kendisine halef olunan alacaklıya zarar veremez kuralıdır. Peki.

3-) Külli Halefiyet Kavramının Hatırlatılması

Halefiyet kavramıyla ilgili söylemem gereken bir şey daha var. O da 127. maddenin son fıkrasının, 3. fıkrası. "*Diğer halefiyet hâllerine ilişkin kanun hükümleri saklıdır.*"

Biz sizi külli halefiyet ilkesiyle tanıştırdık mı birinci sınıfta? Tanıştırdık, değil mi? Bir kişi vefat ettiğinde ona ait miras yoluyla intikali mümkün olan mal varlığı değerleri, haklar, alacaklar bir bütün olarak kime geçiyordu? Onun mirasçılarına geçiyordu, değil mi?

Bir tane örnek kuralım. Bay M olsun. İki de çocuğu olsun Ç1 ve Ç2 isminde. Bay M vefat ettiğinde Ç1 ve Ç2 ne yapacaklar? Bay M'ye ait miras yoluyla intikali mümkün olan bütün mal varlığı değerlerine sahip olacaklar. Taşınırlara, taşınmazlara, haklara ve alacaklara sahip olacaklar.

Şimdi baktığımız zaman, M vefat etti. Geriye Ç1 ve Ç2 kaldı. Peki. Borçlar da acaba Ç1 ve Ç2'ye intikal edecek mi? Onlar da Ç1 ve Ç2'ye intikal edecek. Çünkü tereke bir bütün ve tereke bir bütün olarak kendiliğinden mirasçılara intikal edecek. İçerisindeki taşınırlar, taşınmazlar, haklar, alacaklar, borçlar - dikkat miras yolu intikali mümkün olan bütün haklar, alacaklar ve borçlar - ne olacaklar? Gerçekten de Ç1 ve Ç2'ye intikal edecektir.

Ç1 ve Ç2'ye intikal etti. Bay M'nin de kime borcu varmış? Bay A'ya borcu varmış. Ne kadar? 1.000 lira. Mirasçılar, miras bırakanın borçlarından sorumlular mı? Sorumlular hatta ve dahi müteselsil olarak sorumlular yani zincirleme olarak sorumlular (TMK m. 641/f. 1). Yani alacaklı, içlerinden herhangi birinden borcun tamamını talep, dava ve tahsil edebilir mi? Yani alacaklı, "*Ben Ç2'yi seçtim, ondan 1.000 liranın tamamını talep, dava ve tahsil etmek istiyorum.*" diyebilir mi? Evet. Ç2 bütün bu taleplere uymak zorunda kalırsa, bu 1.000 lirayı ödemek zorunda kalırsa, Ç1'e rücu edebilir mi? Ç1'e rücu edebilir. Diyebilir ki "*Senin miras payın 1/2'ydi, benim miras payım 1/2'ydi. Ben 1.000 lira ödedim. Şimdi senin miras payın oranında bana söz konusu ödemeyi yapman lazım. Yani 500 lirayı ödemen lazım.*" diyebilir.

Kanun koyucunun diğer halefiyet halleri saklıdır derken muradı ne? Bu halefiyet hallerinden bir tanesi miras hukukundaki külli halefiyet ve fakat o bambaşka bir şey. Böyle sadece ve sadece münferit bir alacak, kanun gereği devredilmiyor. Terekedeki tüm mal varlığı değerleri, haklar, alacaklar, taşınırlar, taşınmazlar, miras yolu intikali mümkün olan bütün haklar, alacaklar ve borçlar mirasçılara geçiyor.

Hâlbuki buradaki halefiyette, 127'deki halefiyette ne vardı? Sadece ve sadece alacak hakkı üçüncü şahsa geçiyordu.

4-) Diğer Halefiyet Halleri

a-) Müteselsil Borçlulukta Halefiyet

Dikkat! Müteselsil sorumluluk bakımından da kanun koyucu bize şunu söylüyor. Yani “*Diğer halefiyet hâllerine ilişkin kanun hükümleri saklıdır.*” derken aynı zamanda mesela neye atıf yapıyor? 168. maddeye atıf yapıyor. 167'den gelelim, müteselsil borçluluktan. 167. maddenin 2. fıkrası:

“Kendisine düşen paydan fazla ifade bulunan borçlunun, ödediği fazla miktarı diğer borçlulardan isteme hakkı vardır. Bu durumda borçlu, her bir borçluya ancak payı oranında rücu edebilir.”

Bu durumda borçlu her bir borçluya ancak payı oranında rücu edebilir. Burada Ç2 1.000 liranın tamamından müteselsil olarak sorumluydu, müteselsil olarak borçluydu. Bu 1.000 lirayı ödedi. Ama payından fazla ödedi, değil mi? İç ilişkideki payından fazla ödedi. İç ilişki paylaştırıldığında 1/2, 1/2. İç ilişkide payından fazla verince ne yapabilecek? Bu oranda, diğerine rücu edebilecek. Bir daha söylüyorum. Kendisine düşen paydan fazla yani iç ilişkideki paydan fazla ifade bulunan borçlunun ödediği fazla miktarı, 500 lirayı, diğer borçlulardan isteme hakkı vardır.

Bu durumda borçlu her bir borçluya ancak payı oranında rücu edebilir. Yani üç mirasçı olsaydı: Ç1, Ç2 ve Ç3. Ç3 borcun tamamını ödemiş olsaydı, Ç1'e 1/3 oranında, Ç2'ye 1/3 oranında rücu edebilecekti.

Şimdi ne diyor kanun koyucu? “*Diğer halefiyet hâllerine ilişkin kanun hükümleri saklıdır.*” diyor. O hüküm hangisi? Madde 168. Kenar başlığı şöyle: “*2. Alacaklıya halef olma*” Madde ise şöyle:

“Diğerlerine rücu hakkına sahip olan borçlulardan her biri, ifa ettiği miktar oranında alacaklının haklarına halef olur. ...”

Bir daha söylüyorum: “*Diğerlerine rücu hakkına sahip olan borçlulardan her biri, ifa ettiği miktar oranında...*” (örneğin 1.000 lira ödedyse 1.000 lira için) “*alacaklının haklarına halef olur.*”

Yani neyi söylemeye çalışıyor kanun koyucu? Yine borcu ödeyen borçluyu teminatlardan yararlandırmaya çalışıyor. Hatırlayın. M borçluydu, A alacaklıydı. Burada bir rehin ilişkisi olduğu varsayılınsın, burada bir kefalet ilişkisi olduğu varsayılınsın. Yani rahmetli M'nin yani

borçlunun borcunu teminat altına almak maksadıyla, örneğin R'nin rehin verdiğini varsayın. K'nın kefil olduğunu varsayın.

Acaba Ç2 bu kefaletten, bu rehinden yararlanabilecek mi? Siz söyleyin. Kanun koyucu ne diyor? Kanun koyucu diyor ki *“Diğerlerine rücu hakkına sahip olan borçlulardan her biri, ifa ettiği miktar oranında alacaklının haklarına halef olur.”* Yani Ç2, Ç1'e rücu ederken bu teminatlardan yararlanır mı? Evet, değil mi?

b-) Kefilin Halefiyeti

Peki. Birkaç tane daha hüküm var ama artık girmeyeceğim. Çünkü 3. sınıfta özel borç ilişkileri dersinde göreceğiniz kefalette böyle bir halefiyet kavramımız var. Onun madde numarasını söyleyeyim, öyle geçeyim. TBK m. 596.

c-) Bölünemeyen Borçlarda Borcu İfa Eden Borçlunun Diğer Borçlulara Halefiyeti

Bir diğer hüküm de bölünemeyen borçlara ilişkin bir hüküm. Onu da gelecek derslerde anlatacağım, şu an itibarıyla girmek istemiyorum. Gelecek derslerde söyleyeceğim (TBK m. 85/f. 3).

e-) Sigortacının Sigortalıya Halefiyeti

Sigorta hukuku dersini dördüncü sınıfta alacaksınız. Sigorta hukuku dersinde de hocalarınız size şunu söyleyecekler. Diyecekler ki bir kişinin nesi var? Örneğin burada böyle bir eşyam var. Bunu yangına karşı sigortalatmışım. Yarın öbür gün de birileri bu eşyayı yakmış, kasten, hukuka aykırı şekilde. Ben gidip ne yapacağım? Sigorta şirketine diyeceğim ki *“Ben sizlerle bir sigorta sözleşmesi yapmıştım, yıllarca sigorta primi ödemiştim. Bu çerçevede riziko gerçekleşti, sigorta tazminatına hak kazandım. Benim sigorta tazminatımı verin.”* diyeceğim.

Diyelim ki 10.000 lira sigorta tazminatı alacağım. Onlar da benim haklarıma ne olacaklar? Halef olacaklar. Ben bu nesneyi yakan şahıslara karşılık tazminat hakkına sahip değil miyim? Bir alacak hakkına sahip değil miyim? O tazminat davası açma hakkı, kime geçecek? Siz söyleyin. Sigorta şirketine geçecek.

Sigorta hukuku derslerinde de hocalarınız diyecekler ki sigorta tazminatını ödeyen sigorta şirketi sigortalının haklarına halef olur diyecek. Siz de o zaman bizi hatırlayacaksınız. Borçlar Kanunu'nda değil de Türk Ticaret Kanunu'nda iki hüküm var. Meraklısı için onları da söyleyeyim, öyle çıkayım. Bir tanesi 1472. madde, Türk Ticaret Kanunu'nda *“Halefiyet”* kenar başlığını taşıyor. Zarar sigortalılarına ilişkin bir hükümdür. Bir diğeri de sorumluluk sigortalılarına ilişkin bir hüküm. Türk Ticaret Kanunu madde 1481'de yer alıyor. Peki, teşekkür ederim.

www.ilhanhelvacidersleri.com
